

שנת תשל"ז

ישיבת המאה עשרים ותשע

ביום י' במרחשוון תשל"ז, בשעה 3.00 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, איתן, אירמאי, בלאו, בן-חיים, בן-שמאי, ברגרין, מורג, מירסקי, מלמד, מלצר, צרפתי, קדרי, רוזנטל, שבטיאל, שלי.

החברים היועצים האדונים אבן-שושן, ברוידא, ברמאיר, גולדנברג, מייזלש, מיקם, קלעי, שלו.

המנהל האמרכלי הא' אפרתי.

חברי המזכירות הגברות בהט, קלאר, האדונים בנדויד, מדן.

האדונים דותן, ייבין, סדן, רצהבי, ולנשטיין התנצלו על היעדרם.

האדונים אברהם הלקין ושירמן בחו"ל.

- סדר-היום: א. ברכות
 ב. הודעות
 ג. שאלה ותשובה בעניין הכתיב בבתי-הספר
 ד. בחירת חבר המנהלה וחברי הוועד האמרכלי
 ה. הצעת התקציב לשנת הכספים 1977
 ז. הלשון בשידורי ישראל - שתי סקירות.

א. הא' בן-חיים: חברנו אורי צבי גרינברג הגיע בימים אלה לגבורות. חגו היה לחג המדינה ולחג העם, וכל שכן לחג השירה העברית. עם המשלחת שבאה אל ביתו בחול המועד של סוכות כדי לברכו, בראשותו של שר החינוך והתרבות, נמנתי גם אני, והבאתי לו את ברכת האקדמיה והוקרתה למפעלו הכביר לשירה וללשון העברית. בטוח אני, כי רצונה של המליאה לפתוח את דיוניה היום בהבעת ברכה לחבר האקדמיה הנערץ ואיחולים שיאריך ימים טובים ביצירה שופעת ומשפעת ויוסיף להיות כפי שאמרה המשוררת רחל על אותו "העלם האדמוני":

הוא כן השָׁעָה וְהַגִּיחַ
וְהַעִיר וְהַסְעִיר וְהַרְנִין.

לחומר שנשלח לכם צירפה המזכירות רשימת חברי הוועדים והוועדות המקצועיות. רשימה זו אינה משקפת את פעילותם של כל חברי האקדמיה, והיא כוללת גם חברים בוועדות, שאינם חברי האקדמיה. אכן היא כוללת את עבודתם המסורה של כמה חברים, הפועלים לעתים בצורה נמרצת ומקדישים הרבה זמן לעבודה מחוץ למסגרת הפורמלית.

רשימת חברי הוועדים והוועדות

הוועדה למונחי דקדוק להוראה בבתי הספר
האדונים רבין, אבן-שושן, בלאו, וגה, ניר, סיוון.
הוועדה למונחי הדקדוק
האדונים מירסקי, שבטיאל, בלאו, מדן, בן-חיים, ברגרין.
הוועדה למונחי הספרות
האדונים שירמן, פגיס, פליישר, כגן, ברוידא, א' הלקין.
הוועדה למונחי הדמוגרפיה
האדונים פלורסהיים, צרפתי, אבן-שושן, נוימן, הגב' אבן טרב.
הוועדה למונחי הפסיכולוגיה
האדונים אורמאן, פורת, שלי, והגברות אורתר, ניניו, פלום, לנדאו.
הוועדה למונחי הרפואה
האדונים אורבך, בן-שמאי, רוזנטל, אונגר, א"מ כהן, רחמילביץ, גימון, בר-און.
הוועדה למונחי הכימיה
האדונים בן-שמאי, מדן, גלזנר, שר-אל, לייבוביץ, ויזל, אמציה מאיר, אלמוג, יובל.
חברי ועד המינוח
האדונים בן-שמאי, רבין, אירמאי, איתן, ייבין, אבן-שושן, שלי, מלצר.

ג. הא' מורג: שאלה, שאינה קשורה להודעות: בעיתון "הארץ" מיום ב', 31 באוקטובר, נתפרסמה רשימה על הנהגת הכתיב בבתי-הספר. כותרת הרשימה "הנהגת כתיב מלא בכל שלבי החינוך", וכותרת המשנה שלה "התנגדות בקרב מורים ובלשנים". יוצא מתוך הרשימה, שלמעשה יוכנסו לבתי-הספר שלושה סוגי כתיב: כתיב מלא חסר-הניקוד לפי החלטות האקדמיה; הכתיב החסר המנוקד; וכתיב שלישי - הוא כתיב מלא מנוקד. התלמיד יראה את המלה "גיבור" ללא ניקוד; "גבור" בניקוד, וגם "גיבור" בניקוד. רציתי לשאול, האם יש החלטה של האקדמיה לגבי כתיב שלישי זה. ייתכן שאני טועה, אבל ככל שידוע לי החליטה האקדמיה על שני כתיבים בלבד - על כתיב מלא חסר ניקוד ועל כתיב מנוקד. לשאלה יש ערך רב לגבי התלמידים, והעניין הוא בעל חשיבות ציבורית. מאות אלפי תלמידים יצטרכו להיאבק בכתיבים אלה. לפיכך תמהתי, שהאקדמיה לא הגיבה על רשימה זו ב"הארץ", שבה אף צוין במפורש ש"האקדמיה הגבילה את הכתיב המלא לטקסט לא מנוקד והטעימה כי טקסט מנוקד יכתב לפי כללי הדקדוק" (אני מצטט מתוך הרשימה). ביום ג' שאלו תלמידי שלי, שהם מורים, שאלות, ולא ידעתי מה להשיב.

הא' בן-חיים: שר החינוך והתרבות כותב אלי ביום י"ג בתשרי:

בשעתו הובאה לפניך ההצעה בדבר הדרכים להוראת הכתיב בבתי-הספר. לאחר דיונים נוספים במשרד, בדעתנו להחיע לבתי-הספר על הנהגת "הכתיב המלא" בכל שלבי החינוך. "הכתיב המלא" יהיה לפי "כללי הכתיב חסר הניקוד" של האקדמיה, מהדורת תש"ל. מטעמים פדגוגיים-דידקטיים, כדי להרגיל את התלמידים בקריאה מדויקת, ינוקדו ספרי-הלימוד וספרי הקריאה בניקוד מסייע פוחת והולך: בכיתות א-ג - ניקוד מסייע מרובה, בכיתות ד-ו - ניקוד מסייע מועט, ומכיתות ז' ומעלה - בלא ניקוד מסייע, פרט למלים שקריאתן מסופקת מובן שספרי המקרא, ספרי התפילה, דברי שירה וכל

טקסט שהניקוד הוא חלק בלתי נפרד ממנו, ינוקדו בניקוד דקדוקי ככל שלבי הלימוד. כצעד ראשון בדעתנו לבצע בעשרות כתי-ספר ניסוי של האמור, שיימשך לא יותר משלוש שנים."

וזו תשובתי למכתבו של שר החינוך והתרבות, שהשיבותי ביום ל' בתשרי:

מכתבך מיום י"ג בתשרי הגיע אל לשכת האקדמיה ללשון באיחור רב, לפיכך אני משיב רק היום.

אנו שמחים לשמוע, כי משרד החינוך מתחיל בהפעלת "כללי הכתיב חסר הניקוד" של האקדמיה, ולשם כך קבע בשלב הראשון עשרות כתי-ספר לצורך ניסויים.

האקדמיה, כמובן, נכתה בכל עת לסייע למופקדים על הפעלת הכללים בבירור הבעיות שיעלה הניסוי וביישובן; ייטיבו אפוא, אם יודיעו לאקדמיה מזמן לזמן על בעיותיהם והישגיהם.

לאחר שהגישה האקדמיה בשעתה את ההחלטה, ביקשה משרד החינוך והתרבות לבצעה, אף הקימה ועדת מעקב שתסייע לתקן את הטעוץ תיקון במשך הזמן.

הא' מלמד: האם האקדמיה ממליצה על כתיב שלישי זה, או לא?

הא' בן-חיים: לא. מעולם לא הוחלט על כתיב שלישי.

הא' ברוידא: האם הייתה תגובה על ההודעה בעיתון?

הא' בן-חיים: עד כמה שידוע לי, לא הייתה. יש אנשים במשרד החינוך והתרבות, שאינם מרוצים ממה שנתגבש שם בעניין דרכי ביצוע החלטת האקדמיה, והם מנסים בדרכים שונות להילחם בזה. לא מצדנו יצאה ההודעה, ואיננו אחראים למה שכתוב בעיתונים.

הא' אבן-שושן: יש להודיע, שההודעה אינה מדויקת.

הא' מורג: אולי תינתן תשובה בשם האקדמיה לעיתון?

הא' בן-חיים: המנהלה תדון בכך.

ד. הא' צרפתי נבחר לחבר המנהלה (במקום הא' בלאו, שכהונתו נסתיימה בסוף שנת תשל"ו).

האדונים אבן-שושן, בלאו וצרפתי נבחרו לחברי הוועד האמרכלי.

ה. הא' בן-חיים: בשל המצוקה הכספית, שנקלעה אליה האקדמיה ככל המוסדות להשכלה גבוהה שבמדינה, פנינו אל הסוכנות היהודית, שעד כה הקציבה לאקדמיה 60 אלף לירות לשנה, דרשנו ממנה להגדיל את השתתפותה ל-250 אלף לירות. בינתיים הגדילה את הקצבתה עד 100 אלף לירות. אנו מוסיפים לדרוש ממנה,

שתעמיד את תמיכתה באקדמיה על סדר-יומה ותיתן הזדמנות לבא-כוח האקדמיה לבוא ולהסביר את צרכיה של האקדמיה ואת עבודתה.

פנייה דומה הייתה אל שר החינוך והתרבות. הזמננו את השר לביקור באקדמיה, והוא נענה להזמנה ובא, וראה את תחומי העבודה השונים. טעננו לפניו, שלא ייתכן שמוסד, שכל כולו עוסק בלשון, לא יתקיים כולו מתקציב ממלכתי. השר הסכים לדעתנו, אבל ביקש תקופת מעבר לכך. דרישתנו הראשונה הייתה, שישלים את החסר לגבי מה שהטילה עלינו המדינה - כגון ההתייקרויות, מס ערך מוסף ועוד, שזה בלבד מסתכם ב-250 אלף לירות לשנה זו. דרישה זו עדיין לא באה על סיפוקה, אך יש סיכוי שנקבל חלק ניכר מזה.

על יסוד כל זה ולקראת ישיבת המליאה הוכנה הצעת התקציב בעזרתם של המנהל האמרכלי החדש, הא' אפרתי, ושל חברי הוועד האמרכלי המיועדים. הצעת התקציב הועברה למשרד החינוך והתרבות. היא הובאה לפני המנהלה ואושרה אגב קצת שינויים טכניים. הצעת התקציב, כפי שהיא מונחת לפניכם, נמסרה למנהלת אגף התרבות במשרד החינוך. בקרוב נשמע את תגובתם להצעה. משרד החינוך מכין עכשיו את הצעת התקציב שהוא עתיד להגיש לשר האוצר.

הצעת תקציב האקדמיה ללשון העברית
לשנת הכספים 1977/78
(ריכוז)

התקציב בפועל לשנת 1976/77	הצעת התקציב לשנת 1977/78	ריכוז סעיפי ההוצאות
522,146	669,480 ל"י	(1) מינוח, דקדוק ושירות לציבור (א) העבודה המדעית (ב) פרסומים, הדפסות ושכר סופרים
291,251	422,064	(2) מפעל המילון ההיסטורי (א) העבודה המדעית (ב) המיכון
889,000	1,111,850	(3) אמרכלות
135,000	276,000	(4) 5% זרובה כללית
322,216	403,500	
	131,035	
-----	-----	
2,159,613 ל"י	3,013,929 ל"י	סה"כ
ההכנסות המאושרות לשנת 1976/77	ההכנסות בפועל לשנת 1976/77	אומדן ההכנסות לשנת 1977/78
1,420,000	1,217,000	2,402,572
20,000	60,000	80,000
40,000	40,000	40,000
		הממשלה (משרד החינוך והתרבות)
		הסוכנות היהודית
		מוסד ביאליק

	ישיבות המליאה		254
80,000	108,286	135,357	רשות השידור
85,000	90,000	110,000	הטכניון
97,000	95,000	95,000	קרן הזיכרון
--	--	27,000	תרומות מעיריות וכיו"ב
50,000	75,000	95,000	מכירות
--	40,000	20,000	ביטוח לאומי
3,000	10,000	9,000	קרן זאלצמאן
-----	-----	-----	
1,795,000 ל"י	1,735,286 ל"י	3,013,929 ל"י	סה"כ

גירעון צפוי ל-76/77 - 424.227 ל"י

התקציב בפועל ל-1976/77	הצעת תקציב ל-1977/78	הוצאות
		1) מינות, דקדוק ושירות לציבור
		א. העבודה המדעית
		1. משכורות (9 עובדים מדעיים, מהם 3 חלקיים, בלשכות ירושלים, ת"א, חיפה)
*305,280	**381,601 ל"י	
106,848	149,915	2. הוצאות סוציאליות
9,158	13,000	3. מס ערך מוסף 3%
		4. משכורות עובדים אמרכליים (3 עובדים מהם 2 חלקיים)
*53,292	**66,618	הצמודים לפעילות המדעית
18,648	23,316	5. הוצאות סוציאליות
920	1,030	6. מס ערך מוסף 3%
		7. רכישת ספרים לעבודה המדעית השוטפת (של המליאה ו-25 ועדות למונחים מקצועיים)
5,000	7,000	8. הוצאות עבודת הוועדות: נסיעות, אש"ל, סטנוגרמה (לישיבות מליאה) וכיו"ב
23,000	28,000	
-----	-----	
522,146	669,480	סה"כ

ב. פרסומים, הדפסות ושכר סופרים

30,000	38,000	1. זיכרונות האקדמיה
92,000	120,000	2. לשוננו
50,000	75,000	3. לשוננו לעם
	30,000	4. דפי למד לשונך
30,000	50,000	5. מילונים מקצועיים
50,000	60,000	6. סדרת מקורות ומחקרים

ישיבות המליאה

	* 30,287	** 37,850	משכורות (3 עובדים חלקיים)	.7
	8,064	10,076	הוצאות סוציאליות	
	900	1,129	מס ערך מוסף 3%	
	-----	-----		
	291,251 ל"י	422,064	סה"כ	
התקציב בפועל	הצעת התקציב	מפעל המילון ההיסטורי	(2)	
ל-1976/77	ל-1977/78	(א) העבודה המדעית		
* 636,000	** 795,000	משכורות (14 עובדים מדעיים +	(1)	
222,000	278,000	3 נקבניות)		
19,000	23,650	הוצאות סוציאליות	(2)	
12,000	15,000	מס ערך מוסף	(3)	
-----	-----	שכר עריכה ושונות	(4)	
889,000	1,111,850	סה"כ		
		(ב) המיכון***		
30,000	** 54,750	דמי שכירות במכונות ניקוב	(1)	
		דמי תחזוקה של הטרמינרל,	(2)	
30,000	51,750	דיסקטים, דיסקים ושמירתם		
	13,500			
75,000	156,000	מחשב אלקטרוני (כולל נייר)	(3)	
-----	-----			
135,000	276,000	סה"כ		
1,024,000	1,387,850	סה"כ לסעיף 2		
		א מ ר כ ל ו ת	(3)	
		משכורות (6 עובדים 2 במשרה	(1)	
* 88,704	** 110,880	מלאה + 4 חלקיים)		
30,912	38,620	הוצאות סוציאליות	(2)	
48,000	60,000	גמלאות לעובדים	(3)	
18,000	21,000	ציוד משרדי	(4)	
36,000	40,000	טלפון	(5)	
15,000	25,000	דואר	(6)	
30,000	42,000	גינה ובניין (כולל דלק להסקה)	(7)	

* כולל חישוב תוספת היוקר באוקטובר ש"ז בשיעור 12%.

** כולל חישוב התייקרות ב-77/78 של 25%.

*** התחזית ל-77/78 מחושבת עפ"י הסכומים בהווה + תוספת של 25%. יש להדגיש כי ההוצאות במיכון מחושבות עפ"י ערך הדולאר.

	ישיבות המליאה	256
5,000	8,000	8) ביטוח בניינים ורכוש
		9) שלחיות, העברת חבילות
27,000	30,000	ודואר, נסיעות וכו'
6,000	6,000	10) ביקורת חשבונות
		11) לשכת תל-אביב: דמי שכירות
12,000	15,000	ותחזוקה
5,000	7,000	12) שונות (התקנות בטיחותיות)
-----	-----	
322,216	403,500	סה"כ
-----	-----	4) 5% זרובה כללית סה"כ כללי 131,035 ל"י
-----	-----	
2,159,613 ל"י	3,013,929	סה"כ כללי
=====	=====	

הא' אירמאי: בהצעת התקציב רשום, שהקצבת הטכניון לפעולתה של הוועדה למנוחי הטכנולוגיה היא כ-100 אלפים לירות. להלכה זה נכון, אבל למעשה הטכניון מקציב הרבה יותר, ובכלל זה הוצאות התחזוקה של הלשכה, של המנגנון, של הבניין, הוצאות ניקיון וכדומה.

הא' קדרי: מתוך סעיפי ההוצאות אפשר לראות, מה הן הפעולות שהאקדמיה עוסקת בהן. האם אין מקום - על אף המצוקה התקציבית - לחשוב על חידושים והרחבות של פעולות האקדמיה? אני חושב, למשל, שהגיע הזמן, שתיזום האקדמיה מפעל משותף של חוקרים אחדים מטעם האקדמיה ובשיתופה, שיקבלו עליהם לתאר את הלשון העברית התקנית של ימינו. הגיע המצב לידי כך, שכבר ניאותו מוסדות להשכלה גבוהה לחקור וללמוד פרטים אחדים בתחום הלשון העברית של היום. ידוע לי, שמשרד החינוך והתרבות מחייב את המורים ללמוד את התחום הזה של הלשון העברית המודרנית. אבל כשבאים לעסוק בנושא זה במוסד אקדמי, מיד רואים, שלמעשה כל מורה מלמד לפי מה שנראה לו. כל אחד קובע לעצמו, מהו התקן. למעשה לא יוכל איש להצביע על עבודה, שיש בה אפילו זכר לתיאור מוסמך של הלשון העברית התקנית, של לשון המשכילים, ולא של לשון שאפשר לקרוא לה "תת-לשון". נתחיל בתחום של צורות תחביר, וזה יכלול את כל הדרוש לנו היום. אשר למילון - עדיין יש זמן. אני חושב, שהגיעה השעה לזום פעולה כזו.

הא' בן-חיים: אם אתה מציע פעולה, הצע נא תכנית, ואז אני מבין, כי הצעתך היא, שהאקדמיה לא רק תקבל החלטות בענייני דקדוק, אלא גם תכתוב ספר דקדוק. אפשר להציע זאת לדיון. כל דבר שלדעת חברים אפשר לעשותו, הרי הם רשאים להציעו. אך חשוב שהמציע ינסה להתוות דרך הביצוע.

הא' מירסקי: בתקציב האקדמיה מתבטאות פעולת האקדמיה ומגמתה. אך בנוגע למצבה של הלשון - כל החברים יודעים, שמעמדה של הלשון העברית הולך ומצטמצם, הולך ומתמעט. קשה עלינו לומר זאת, אבל כך הדבר. נשיא האקדמיה יודע כמוני על אנשים נכבדים במוסדות תרבות, שאומרים, שיש נושאים שאי-אפשר

לכתוב עליהם בלשון העברית. עשו שפחה כגברתה. דבר זה מחייב אותנו להתעורר משלוותנו. אפילו לא היה בתוך התקנון, שאנו מצווים לשקוד לא רק על הצד האקדמי של הלשון העברית, אלא גם על תקנתה ומעמדה. אפילו לא היה דבר זה מתפקידנו - היה עלינו לפרוץ גדר; להיחלץ ולטכס עצה וגם לעשות בעניין. ועניין זה צריך שיתבטא גם בתקציב. התקציב נראה לי, שהוא נוטה כולו לצרכים אקדמיים. צרכים אלה ודאי חשובים הם ומועילים, ואנו זקוקים להם, אבל צורך השעה הוא עיסוק במעמדה של הלשון העברית בציבור, בהפצת עיקריה וחיבותה, בהעמקת יסודה שנתרופף. אנו עתידים לשמוע הרצאה על הלשון בשירות השידור. אבל יש שטח פעולה שהזנחנו, זו הלשון בבתי-הספר שדמותה הולכת ומתמעטת.

אני מעלה על דעתי דבר, שאני חרד ממנו - שיבוא זמן, ולא רחוק הוא, שתהיה לנו בארץ לשון לועזית בצדה של הלשון העברית. יש סימנים לדבר זה במוסדות תרבות ובמקומות אחרים.

לכן מבקש אני לחזק את הפעולות הללו ולכלול בסעיף ההוצאות מעשים ופעולות בנושא זה. עלינו לזמן ועדה, שתציע את דרכי הפעולה.

הא' בן-חיים: השאלה של מדיניות האקדמיה חייבת לעמוד על סדר-היום. חשבתי, שייאמרו דברים אלה בדיון על ענייני הלשון בשידור.

הא' שבטיאל: יש להצטער, שאין מוסדות המדינה מכירים די הצורך את החומר השימושי שבפרסומי האקדמיה, ויש לחזר אחר דרכים להפצת החומר.

הא' בן-חיים: אנו פונים אל העיריות ולמוסדות תרבות בענייני הפצה, ומקבלים תשובה שלילית.

הא' אפרתי: כבר התחלנו בפעולת הפצה נרחבת של "לשוננו לעם". עיריית חיפה ומשרד השיכון הזמינו מאות עותקים. אני שמח לומר, שיש תנופה רבה בהפצת "לשוננו לעם".

אולם פניויתנו אל שלוש הערים הגדולות, שיתרמו ושיסייעו בפעולות האקדמיה. עדיין לא נענו, ואפילו תשובה, שאכן המכתבים הגיעו, לא קיבלנו. מכאן ועד מתן תרומות - הדרך רחוקה. אך אין אנו מרפים מזה.

הא' בן-חיים: לפנים קיבלנו 37 אלף דולר לשנה משתי קרנות: מקרן הזיכרון 17 אלף דולר; ומקרן אבי היישוב - 20 אלף דולר. קרן אבי היישוב הפסיקה את השתתפותה. קרן הזיכרון ראתה להפחית את הסכום מ-17 אלף דולר ל-10 אלפים דולר. אילו קיבלנו את הסכום המבוקש, לא היה גירעון. אך אין יכולים להכריח קרנות חוץ. נאבקנו על כך. כתבנו וביקשנו מקרן הזיכרון שתקיים את הרמה הקודמת של ההקצבה, אבל זה, כמובן, בידם ולא בידנו. אין אני בטוח אם נקבל. ראינו להזעיק את משרד החינוך ולומר לו: כל השנים קיבלנו כספים מן החוץ, עכשיו אין אנו מקבלים. לא נוכל להמשיך בעבודתנו הרגילה על יסוד מה שקיבלנו - וצריך לזכור כי בנינו, כספי חוץ ניתנו לצרכים מיוחדים. הקיצוצים הם הסיבה העיקרית לגירעון. חברי האקדמיה אינם מקבלים שכר על השתתפות בישיבות. אמרנו לשר החינוך, שכ-80 אנשים - נוסף על אנשי המנגנון השכיר - עובדים באקדמיה

ובוועדותיה ללא כל שכר. איננו משלמים להם דבר אלא הוצאות הנסיעות בלבד. אין כדבר הזה מצוי במוסדות אחרים של משרד החינוך. מובן שצריך לבנות את התקציב על מה שיש. אני מסכים, שאפשר לחלק את הכספים בדרך אחרת. אך מה שלא קיבלנו – לא נוכל לחלק.

הא' מורג: התקציב המשקף את פעולותיה של האקדמיה מלמד על חוסר איזון מסוים. יש סעיף, הנוטל למעלה מ-50% מהתקציב של האקדמיה. הסעיף חשוב, אבל השאלה היא, אם מוצדק ורצוי, שהמילון יתפוס למעלה מ-50% של תקציב האקדמיה. אינני בא להפחית את חשיבות המילון. אבל יש לאקדמיה גם תפקידים אחרים, הן בתחום המחקר והן בתחומי המעשה. הא' קדרי הזכיר מחקר אחד שרצוי לעשותו. אפשר להצביע על מחקרים אחרים ועל סקרים שיש לערוך אותם. הסעיף בתקציב שלפנינו המוקדש לפרסום מחקרים הוא דל. אף זאת יש לשנות. יש לחשוב גם על הקמת אגף שלם לתקנת הלשון – בכך נוכל לשנות את הטיפול במכלול הבעיות הקשורות בתקנת הלשון.

נראה לי, שרצוי להעמיד על סדר-היום, ואולי להקדיש לכך ישיבה שלמה, את דרכי עבודתה של האקדמיה, כיווני עבודתה, תחומי עבודתה ורצוי כבר בחורף הזה – נייחד ישיבה לעניין זה, וניתן דעתנו גם על תקנון האקדמיה, שקבע את המטרות העיקריות ושנתפרסם לפני למעלה מעשרים שנה. נשאל את עצמנו מהי הדרך שאנו הולכים בה, ולאן פנינו מועדות. אני מבקש רשמית, שתייחד האקדמיה ישיבה לעניין כיווני עבודתה ותחומי עבודתה, ואם אפשר, עוד בחורף זה.

הא' בן-חיים: המנהלה, בישיבתה האחרונה, בעת עיבוד התקציב, נתנה דעתה על כך.

הא' שלי: לעניין דפי "למד לשונך" – האם יש כוונה להמשיך בהוצאת דפים אלה בדרך שנהגו קודם, או שיש שינוי? נדמה לי, שצריך לדבר על הדרך, על התוכן והשיטה של דפים אלה. כשמציעים להמשיך הוצאת כספים גדולה, ראוי לשמוע מה תהיה הדרך של פרסום זה. את מי הוא עתיד לשרת וכיצד?

הא' אפרתי: פנינו למספר מפעלים ומוסדות כספיים וביקשנו לעניין אותם במימון ההוצאה, הכרוכה בהופעת דפים אלה. ההמשך מותנה בכך. אני מקווה, שהמימון יבוא מחוץ לתקציב הרגיל של האקדמיה. אשר לשאלת התוכן והשיטה – נדמה לי, שזה עניינה של המזכירות המדעית, שהיא המוציאה את הדפים.

הא' אורבך: האקדמיה, שהיא בעצם יורשתו של ועד הלשון, אולי הפסידה משהו מאותה מעורבות בציבור, שהייתה בשעתו לוועד הלשון העברית. ועד הלשון היה לא רק ועד של מלומדים, אלא חלק של מרקם תרבותי של היישוב שהיה קיים באותה שעה. צריך להודות, שהאקדמיה הפסידה מן המעמד הזה שהיה לוועד הלשון. והרי הדין נותן, שבתוקף החוק שזכתה לו האקדמיה יהיה המצב הפוך. אין כאן עניין של האשמה או תלונה. אנו יושבים שנים רבות. התפתחו דברים במדינה, שלא תמיד היו

לטובת העניינים שעסקו בהם לפני כן, כגון ההתנדבות שהייתה מצויה וכדומה. נדמה לי, שלא די בכך שנמשיך לבוא בתביעות אל הרשויות המקומיות. עלינו גם להציע. האקדמיה צריכה להציע מה שהיא יכולה לספק, והיא מספקת דברים הרבה. צריכה להיות פעולה ארגונית, שאולי לפי שעה המבנה של האקדמיה אינו ערוך לקראתה. ויש לחשוב על כך. היה לפנינו גדר מגיני השפה. האם אין מקום גם היום לנאמני הלשון העברית. אני חושב, שיש כאן תחום פעולה לאקדמיה לפנות למקומות שונים. החל בתי-ספר, בציבור המורים של בתי-הספר, וכלה במוסדות ציבור שונים. אבל לא רק בתי-הספר, אלא גם מקומות עבודה גדולים. יש נכונות בציבורים אלה להתעניין בשאלות מסוג זה. אפשר להביא לשם מרצים, למצוא אנשים שיעמדו בקשר עם האקדמיה, לא קשר כספי, אלא קשר אישי, זיקה לענייני לשון. אני חושב, שאפשר לארגן פעולות כאלה. יש להקדיש לכך אמצעים - גם כספיים וגם ארגוניים. ייתכן שהקדשת מעט אמצעים כספיים לצורך זה עשויה להביא עמה הכנסות ביתר קלות, ואפילו לצרכים אקדמיים טהורים של האקדמיה. העניין דורש עבודת הכנה. יש נכונות לכך. יש ארגונים שונים, מוסדות שונים, אם אלה מפעלים גדולים או ארגוני נשים, ורצוי שיהיו בהם תאים של נאמני הלשון.

העניין השני נוגע לצד של העסקת אנשים. אנו חיים בתקופה של המחשבים. מטילים על המחשב משימות, אבל עדיין ליד המחשב יש מקום לפעולות קודמות "ידניות". אני מתכוון לדברים מסוימים. כאשר דיברנו על המילון ההיסטורי, דובר בשלבים הראשונים על גיוס אנשים בעלי תרבות והשכלה. יש ציבור של מורים שפרשו מעבודה, ויש להם זמן פנוי, ולא רק מורים, אלא גם פקידים בעלי השכלה עברית. חלוקת עבודה כזו תחסוך הוצאות, ובנוסף לכך תקשור אנשים למפעל במילון. דובר על כך בשעתו, אבל זה לא נעשה.

הא' רוזנטל: אני מתפלא על דברי הא' מורג. בעניין הפרופורציה של מפעל המילון ההיסטורי. איני רוצה להיכנס לפרטים. מן הדין שיהיה דיון על דרכי העבודה של האקדמיה. אין אני מכיר את עבודת המילון מבפנים. אבל מן המקצת שאני יודע על העבודה, נראה לי שחובה להגיד: קצצו בכל דבר, אבל היזהרו במפעל הזה. כל מה שאנו עושים, אנו עושים לשעה, ליום, אולי לשנה; ואילו זה מפעל לדורות. אני חושב, שזהו אחד הנכסים הגדולים ביותר, שאני רואה בעבודת האקדמיה. רצוני לומר, שפרופורציה יש כאן.

הא' ברוידא: אני מצר על התקציב הזה, על העלכון שבו - עלבון למקציביו ועלכון למקבליו.

מדברים על עברית תקנית, אך עדיין אין לנו לשון תקינה. ואיני מתכוון דווקא לפרצות שהזכירו כאן, ולצורך בהגנת הלשון. אם בארצות אחרות יש אקדמיות, שכבודן במקומו מונח, הרי אצלנו, לכאורה, נועד לאקדמיה תפקיד חיוני ומרכזי - אילו יכלה למלא את תפקידה. טעות גדולה טועים כולנו - ואין השליה קשה מזו - כביכול יש לנו לשון חיה. באמת הלשון חיה רק לשליש או לרביע. המדינה נבנתה על הלשון, על הייחוד שבולט הוא ביותר בלשון העברית. אבל עכשיו קיומה של המדינה מסתיר את הסכנות ללשון. אנו חוזרים לימים שיש לנו צורך במגינים, בבנאמנים, בהסברה. ואילו הדבר המסוכן ביותר הוא היחס אל הלשון, כאילו היא

'חיה' כאילו היא 'תקינה'. הלוואי והייתה חיה לפחות באותה פרופורציה של תקציב המילון בתוך תקציב האקדמיה.

הנה האקדמיה אינה ערוכה לא בכליה ולא בתפיסת העבודה שלה לצרכים של הלשון המתהווה בכל התחומים. תפקידי הגנה והסברה בזירה הציבורית אינם מוטלים על האקדמיה - ולא מעניינה הם. אבל צריך, שתהיה האקדמיה מסוגלת להתערב בתהליכי הלשון המתהווה (והמשתבשת בהכרח) יום יום - להתערב על-ידי מחקר, מחשבה וחקיקה. הלשון משתבשת לא רק מתוך בורות, אלא גם מתוך שיש בה הרבה חללים ריקים - מתכוון אני בעיקר לצירופים ודרכי ביטוי, ולא דווקא למלים. ועל האקדמיה למלא - או ליתר דיוק, להיות מוכשרת למלא - חללים אלו. האקדמיה חייבת לחשוב, איך להיות למוסד העוסק בפיתוח הלשון. לשון אינה מונחים. גם אם נחדש שלושה מיליון מונחים, עדיין לא תהיה לנו לשון עשירה וגם לא חיה. בשעה זו היא אינה ערוכה לא לפיקוח, לא לפיתוח ולא להתערבות בתהליכי יום יום. מהלכים עלינו אימים בשם "הלשון החיה". אך "הלשון החיה" אף היא נבנתה מהתערבות מתמדת, לפני היות פילוסופיה של "תקינות". הרחוב משווע להתערבות, ללימוד, ואפילו העיתונות משוועת, שעכשיו היא המכשיר האדיר הן להפצת הלשון והן להפצת לשון משובשת.

ביאליק ידע זאת והתריע על סכנת הברברזציה, ועל הצורך בפיתוח ושמירה כאחת על הלשון כמאתיים שנה, שרק אז אפשר יהיה להתיר ולהקל.

לשם כך דרוש מוסד בעל הכרה וגאווה. האקדמיה במצבה עכשיו פעולתה מבורכת בתחומים שונים, אך היא הולכת בקטנות, בעוד שלפי מצב התפתחות הלשון - ואיני מתכוון רק לדברים השליליים, אלא בעיקר לצרכים הגדלים שאינם באים על סיפוקם - עליה לעמוד בראש, ולא מן הצד. עלינו לחשוב על התאמת דרכי עבודתנו לצרכים האמיתיים. הדבר דרוש אולי קודם כול לבתי-הספר, אך לא פחות מזה לעיתונות ולספרות. אפשר להוכיח, כי זהו גם הכרח מדיני וביטחוני.

אם נשנה את "הערכת עצמנו", ממילא יתייחסו אחרת גם לתקציביה של האקדמיה. גם הממשלה, וגם הסוכנות וגם העיריות לא יראו כאן "קרוב עני", אלא דבר שהוא בנפש האומה.

אני מציע, שנחליט על ישיבה מיוחדת שתדון על דרכה של האקדמיה, ועל הקמת ועדה לתכנון העבודה.

הא' בן-חיים: הייתי שנים רבות מזכיר ועד הלשון. כאשר אנו נזכרים בגעגועים בוועד הלשון, אני יכול לומר, שוועד הלשון הגיע בשנות השלושים האחרונות למשבר חמור מבחינת עבודתו, יוקרתו והצלחתו. כל מלה שאנו מביאים למליאה, דנים בה ומאשרים אותה ביסודיות לאחר דיון, בוועד הלשון עברה גלגולים רבים. בוועדות שעבדו בצורה יפה אבל כל ועדה ראתה עצמה אוטונומית, כי לא היה שם גוף מרכזי להכריע.

אז גמלה הכרה לחדש את המוסד מיסודו. ממש בימי הקמת מדינת ישראל פנה ועד הלשון אל הממשלה הזמנית וביקש, שהמדינה תקים את המוסד החדש שהציע לו את השם אקדמיה. אז קם הוועד המכין לייסוד האקדמיה מטעם הממשלה ושותפו בו נציגי ועד הלשון. באותם הימים היה פרופ' דינור ז"ל שר החינוך, וועד מיוחד הכין את הצעת החוק לכינון המוסד. רצתה המדינה הדרכה עקרונית על הבסיס המחקרי. אנו בודקים את התכנון. אולי אנו רשאים לבקש שינויים.

העובדה, שמפעל המילון גדל והתרחב, יש לה סיבות היסטוריות. קודם כול הוקצבו כספים למטרה זו. יש לאקדמיה קרוב ל-20 עובדים מדעיים. אפשר לשנות ולפטור עובדים. שר החינוך אמר: אל תפטרו ואל תצמצמו.

המנהלה יזמה את הדיון הזה. ועדה אחת לעניין סדרי העבודה כבר פועלת. לאחר ששמענו את כל ההערות וההסברים על הצעת התקציב, נשאלת השאלה, אם אתם מאשרים את הצעת התקציב שהוגשה למשרד החינוך והתרבות. אין אנו יכולים לגלגל כספים לשנה הבאה.

אעיר דרך אגב, שאנו משלמים דמי שכירות בדולרים בעד המיכון. הגיעה מכונה, ואנו חייבים לשלם בעדה מכס בסכום של 40 אלף לירות. יש מכתב של המועצה להשכלה גבוהה, שאנו זכאים לפטור. אך בחוק לא נאמר, שהאקדמיה רשאית לתבוע פטור ממכס.

הצעת התקציב לשנת 1977 - אושרה ללא התנגדות ובשני נמנעים.

ו. הא' אברמסון (יו"ר): נשמע עתה את סקירותיהם של הא' שלו והא' בנודיד על הלשון בשידורי ישראל. הא' שלו מייצג אותנו זה כשנתיים במליאת רשות השידור, והוא יושב-ראש של הוועדה הממונה שם על הלשון העברית בשידורי הרדיו והטלוויזיה. הא' בנודיד הוא, כידוע, היועץ הלשוני והמדריך הראשי לענייני הלשון בשידורי ישראל.

הא' שלו: חוק רשות השידור מצווה במפורש בסעיפיו הראשונים, שעל הרשות לחזק את הקשר עם המורשת היהודית וערכיה; להעמיק את הידיעה ולקדם את היצירה העברית והישראלית; לטפח אזרחות טובה וכיוצא באלה דברים, שהלשון היא מפתח הכניסה אליהם ושאי אפשר להשיגם בלי הלשון.

לית מאן דפליג, שטיפוח לשון מתוקנת זוהי חובתה של רשות השידור. אם אין מוצאים לשון מתוקנת ברשות השידור, הרי זה לא תמיד באשמתה של הרשות ושל העובדים בה. אין לשכוח, שהמדברים אלינו ברדיו ובטלוויזיה באים מארבעה מקורות, שרק על שניים מהם יש פיקוח.

המקור הראשון - אנשים השייכים לענייני דיומא. אלה הם כידוע שרים, חברי הכנסת, אנשי ציבור, מארגני שביתות, עקרות בית וכו'. על כל אלה אמר ביאליק: "ינסר לו כלבבו" - "כלבבו" ולא "כלבבנו". אנו שומעים שגיאות מפורשות מפי אישים בעלי מעמד מכובד. אנו סולחים להם מתוך תפילה חרישית בלב: תהא לשונם לא מתוקנת, ובלבד שיהיו מעשיהם מתוקנים. זהו המקור הראשון.

המקור השני, שממנו זוכים ליתר נחת, אלה הם מרצים ומשוחחים שמזמינים אותם מהחוץ. הם באים אלינו כשמשנתם סדורה ומשמיעים את דבריהם, בלי שאנו נבדוק מה בדיוק יאמרו. אי אפשר לדרוש מפרופסורים שהוזמנו לסימפוזיון שיראו את דבריהם שהוכנו בכתב כדי להעיר להם על כל שגיאה. הדברים מתפתחים אגב השיחה. מאלה, יותר מאשר מנציגי השלטון, יש יתר נחת.

ואילו שני המקורות האחרים לקולות המושמעים ברדיו ובטלוויזיה - עליהם יש פיקוח. מה ששם לא טוב, זוהי במידה רבה אשמתנו. אני מתכוון עכשיו לכתבים, למראיינים, לקריינים. כאן, אם הדברים אינם בסדר - משהו ברשות השידור פגום.

בראשית עבודתי, עם התמנותי ליו"ר ועדת הלשון, רציתי לעמוד על המצב כמות שהוא. הזמנתי שיחה עם יועצנו, מר אבא בנדויד, שעמל רבות בשיפור הלשון, ועם היועצת לענייני הלשון בטלוויזיה, רות אלמגור. היא עזבה את העבודה, ותחתיה באה כיועצת רחל שווארץ. שני יועצים אלה אמרו את דבריהם ואף ניסחו אותם בכתב. אלה אמנם שני מכתבים, אבל הם מתנבאים בסגנון אחד ושופכים את מרי לבם. מתוך מה שהם דורשים אתה למד מה חסר.

דבריהם הביאו לכך, שבישיבה הראשונה של ועדת הלשון, שהשתתפו בה גם המנכ"לים של הרדיו ושל הטלוויזיה, שאלתי כמה שאלות וביקשתי לשמוע עליהן תשובות מן האחראים.

השאלות היו: האם ידיעה מספקת בלשון היא תנאי הכרחי לקבלת אדם לתפקיד של קריין או כתב? האם קיימת חובת השתתפות בקורס ללימודי הלשון ועמידה בבחינות בתום הקורס? האם שליטה מספקת בלשון היא תנאי לקידומו של האדם? ניסה להשיב מי שניסה, והתגלו מיד כל הפרצות בכל החוקים הטובים שחוקקו מאז ומתמיד. נתגלו דברים שעמדתי עליהם וביקשתי מאת הנוגעים בדבר שיקיימום הלכה למעשה. אין לך דבר קל יותר מאשר לנסח דברים בכתב, וכך נתברר, שכמה מן העובדים אינם יודעים עברית כהלכה, שלא עברו בחינות ולא חייבים לעבור בחינות. יש מי שמגן ומחפה עליהם.

כסופו של דבר הגענו להסכם על דעת הכול, גם על דעת אנשי הטלוויזיה והרדיו. בישיבה ביום 23 באפריל 76 של צוות מיוחד של עובדי רשות השידור נדונו החלטות ועדת הלשון מיום 3 במרס 76 ומיום 24 במרס 76 בנושא תקנת הלשון בכתובה לשידור ובהגשה ושם סוכם:

- 2... להוציא חוזר לעובדים העיתונאים, שקידום בדרגה במסגרת ועדת הקידום מותנה בעריכת תרגיל בלשון העברית.
  - 4... עובדים חדשים הכותבים או מגישים לשידור יתקבלו לעבודה לאחר שיעמדו בקריטריונים שייקבעו... ולאחר שיעברו הכשרה או מבחן מתאימים.
  5. עובד בתוך המערכת, העובר מתפקיד כלשהו לתפקיד שיש בו נגיעה לשידור, המשנה את רמת הקריטריונים הנדרשת ממנו... יועבר לתפקיד, לאחר שיעבור הכשרה מתאימה בלשון.
  6. כתבי הספורט יעברו השתלמות בתקופת הקיץ. מרכז ההדרכה בשיתוף עם... יגישו הצעה לתכנית השתלמות ומועדה.
  7. מחלקת כוח אדם תפיץ הוראה מתאימה, שלגבי כל עובד חדש המתקבל, ותפקידו קשור לשידור, יש לקבל הודעה מא' בנדויד, שהעובד עומד בקריטריונים, האת לפני כניסתו של העובד לעבודה.
- עם זאת עלינו להודות, כי מעמדה של הלשון ברדיו ובטלוויזיה הוא כמעמדה של הלשון במדינה כולה. תרבות הכתיבה והדיבור הולכת ומתמעטת. אינך צריך לדעת עברית כדי להיות חשוב. להפך, יש רישול מסוים בדיבור: שגיאות שהן לנוי לאדם. ויש הקפדות, שהן למגרעת לו. אנשים שנוהגים לבטא כהלכה את האותיות ע' או ח', "נרמזים", שהדבר אינו רצוי, מאחר שביטויים קשור בדמיונם של הבריות בסטאטוס מסוים. המצב יכול להגיע לידי כך שקריין שהשתדל לבטא כהלכה, קיבל הוראה מלמעלה, שלא להקפיד בכך. גם קריינים מעולים אינם מבטאים זאת בכל מקרה ומקרה. לפעמים כן ולפעמים לא, להראותנו, שהם יכולים לדבר גם עברית וגם בלשון תרבות.
- התפתחה תיאוריה מסוימת שאימצה את ההגשה החופשית. אומר אדם את כל אשר עם לבו, בכל היגיו ולשון שירצה, ככל שהוא קרוב ללב ומדבר עברית גרועה, הרי

זה משובח. זה נחשב לפולחן. אל תדבר כאילו אתה מקפיד על לשונך; דבר באופן חופשי. וזאת - בעידוד מלמעלה, בניגוד לכל דברי היועצים. אינך נלחם במוסד מסוים; אתה נלחם באווירה מסוימת במדינה, שענייני הלשון אינם עומדים על סדר-יומה. זאת עלינו לדעת. בלי זה לא נבין את הקושי המיוחד של אנשים העובדים בשדה זה של הרדיו והטלוויזיה. לאחר דברים אלה התקיימו עד כה שמונה ישיבות של ועדת הלשון. והרי לפניכם הנושאים שנדונו בהן:

1. מצב הלשון העברית בשידורי ישראל בדרך כלל;
  2. מה דרוש לתקנת העברית בטלוויזיה;
  3. תקנת הלשון ברדיו;
  4. רגע של עברית - דיון בבעיות מיוחדות;
  5. לשונם של תקליטים;
  6. כיצד תעשה הטלוויזיה לתקנת הלשון בקרב הציבור;
  7. "הגשה אישית";
  8. לשון הפרסומת;
  9. אפשרויות חדשות לשיתופם של הרדיו והטלוויזיה בהנחלת הלשון;
  10. המבטא שבפי הקריינים.
- נושאים העומדים על הפרק: לשון תרגום הסרטים; הלשון שבפי כתבי הספורט.

הא' מלמד: מי הם חברי הוועדה?

הא' שלו: יו"ר רשות השידור, ולטר איתן, שיש לו נטייה מיוחדת לענייני לשון. חברים אחרים: מר מאיר מדן, מר יעקב שריד, מר יצחק לבני, מר ארנון צוקרמן, מר אבא בנדויד, מר יצחק פרי, מר דן כנר, הגב' יעל בן-יהודה, מר יצחק שמעוני, מר דן שילון, מר מרדכי נאור מגלי צה"ל, הגב' רחל שוארץ.

"רגע של עברית" - היו שטענו, שרגע זה עומד על מרומי העברית למשעי של "שמן זית זך", ואינו קולע לצרכים של הבריות. שיש לרדת יותר אל העם, לטפל יותר בדברים שאינם עניין של שיפור הסגנון, אלא עברית נכונה. היו שטענו, שאם יטופל רק ביום-יום, לא תהיה נשמה יתרה. אלו גישות שונות. הוחלט, שהשאיפה תהיה להפריד בין רגע, שיטפל בצרכים שוטפים לבין "רגע של סגנון", שיטפל בשיפור הלשון. הנטייה הכללית היא לרדת יותר לצרכים, לגעת יותר בלשון המדוברת בפי הבריות. בקשר לזה באה הצעה על משהו מקביל לרגע של עברית אף בטלוויזיה ולהשתמש באפשרויות המיוחדות של הכלי הזה: להראות אזרח הנכנס עם מכוניתו למוסך, שבו מעירים לו על הַפֶּלֶם, על הַנֶּקֶר (ולא "בֶּרֶקס" או "פאנצ'ר"); או להראות אותו הולך למשרד, או מסתובב בשוק או מהלך ברחוב. להראות את האזרח במקומות, שהעברית משמשת בהם היום שלא כהלכה, עם הרכה לועזית.

כבואנו להגשים רעיון זה נתקלנו בעיכובים שלא פיללנו להם. הציגו זאת, כאילו חברת החשמל או עירייה רוצה לשדר תשדיר-שירות וניסו להתעלם מכך שזוהי חובתם האלמנטרית של כלי התקשורת, בגדר הדברים שמצווה עליהם החוק. סוף-סוף נעתרו לנו, אבל הדיעו, שאין להם ניסיון לימודי, שזה נושא הוראתי וטוב נעשה אם נפנה בעניין זה לטלוויזיה הלימודית.

פנינו למדור לחינוך מבוגרים במשרד החינוך והתרבות. והנה נמצא האיש, מר אברהם צביון, והבטיח להשתתף בכשליש ההוצאות של עשרים תשדירים כאלה, ואף לתת 18 אלף לירות לתשדירי ניסוי. עדיין הבטחה זו עומדת בעינה. עתה פנה אל הטלוויזיה הלימודית, ונקווה שהדבר יצא לפועל.

ומכאן לנושא: לשונם של תקליטים. אם יש דבר המשריש עברית לא-נכונה, הרי הם הפזמונים שכל פה מפזמם. על-ידי שטיפת-מוח מוסיקאלית משרישים את השגיאות. יש בידינו דוגמאות משירים של להקות מפורסמות: אני אוהב אותך -- בחלון יש נְעֵרָה. ואף יש שיבושים בקטעי תפילות. זימננו את נציגי החברות C.B.S. ו"הד-ארצי", חברות תקליטים גדולות. נושא השיחה היה: שיבושים לשוניים בתקליטים עבריים. נשלח חוזר לכל חברות התקליטים, ובוא נאמר:

לכבוד

חברת סי.בי.אס. - מר שמיר, רח' טהון 50, אזור התעשייה חולון
 חברת "הד ארצי" - מר זאב לוין, רח' חילזון 4, רמת-גן
 חברת "התקליט" חיפה - מר דב זעירא, רח' הרצל 11, חיפה
 חברת "איסטרוניקס" - מר נח איתן, רח' רואניס 11, תל-אביב.

הנדון: שיבושים לשוניים בתקליטים עבריים

בפגישה של ועדת הלשון של מליאת רשות השידור עם נציגי חברות התקליטים (ביום י"א באייר תשל"ו, 11.5.76) ובה נדונו שיבושים לשוניים המצויים בשירים עבריים המוקלטים על תקליטים מסחריים, ובהירו נציגי הרשות כי רשות השידור לא תשדר שירים שיש בהם שיבושים לשוניים.

נציגי הרשות הדגישו כי אין באפשרותם, כנציגי רשות ממלכתית, לתת יד לשיבושים לשתיים אשר ייהפכו נחלת הציבור אם ישודרו מעל גלי האתר.

להלן דרישות המחייבות את חברות התקליטים בביקורת הלשון שכפי הזמרים. אם חברות התקליטים לא יעמדו בהן לא תשדר הרשות שירים מתקליטיהן שיש בהם שיבוש לשוני:

1. על חברות התקליטים להעביר את התמלילים של השירים לידי איש לשון המתמצא הן בלשון והן בתווים. זאת יש לעשות עוד לפני ההקלטה. איש הלשון יבדוק את התמליל, ינקדו ויציע דרך של תיקון, אם הדבר נחוץ.
2. יש לתת אפשרות לאיש הלשון להציע תיקון שלא יפגום בתווי הנגינה וברוח הטקסט.
3. את התמלילים יש לבדוק היטב עוד לפני שינום כפי הזמר וכן יש לעבור עם הזמר על התמליל המתוקן והמנוקד.
4. בעת ההקלטה חייב להימצא מפקח שישיג על הזמר ויקפיד על התיקונים הנדרשים.
5. בשום פנים לא ישודרו שירים שיש בהם שיבושים בטקסטים מתפילה (מקרא, ציטטים, מסורת) או מן התנ"ך.
6. לא ישודרו שירים שיש בהם שיבושי דקדוק, ניקוד וניסוח שאין בהם הכרח בשיר ואשר יועץ הלשון יכול להציע דרך של תיקונם שלא תפגע בנעימה או בשיר.
7. לא ישודרו שירים שהשיבוש (ולו גם שלא מן הסוגים שנוכרו בסעיפים 4 ו-5) חל ככותרתם (וכך יוכרו בעת השידור מפי הקריין...).
8. תקליטים שכבר הודפסו ומצויים בשוק (ובתקליטיית הרשות) ישודרו, אף כי הרשות תמעט בהשמעתם. תקליטים שיש בהם שיבושים חמורים - יוצאו מן השימוש. כל הקלטה מחודשת (להבדיל מהדפסה חדשה) של שיר שהיה בו שיבוש - חייבת בתיקן.

נספח: רשימה של שיבושים לשוניים בתקליטים.

בברכה

יצחק לבני

העתק: יצחק שלו, יר'ר ועדת הלשון

אלו הן דרישות המחייבות אותן. רשות השידור לא תשדר תקליטים של זמרים שלא יעמדו בדרישות אלה. על כך חתום המנכ"ל. קשה לומר, שזה נכנס ל"הרצה" מיד - זוהי רק תחילת הדרך.

ועתה לשון הפרסומת: - רצה המזל, ובראש ענייני הפרסומת עומד עכשיו קריין משובח, מנהל הרדיו לשעבר שהקפיד על ענייני לשון, הוא מיודענו מר משה חובב. חובב מודה, שיש להקפיד היטב על לשון הפרסומת, אלא שכמה מן החומרות משרתות את העברית "שירות דוב". הוא טוען, שמקלקלים את הפרסומת על ידי הקפדה על כללי בג"ד-כפ"ת, למשל. אך לא כן סבר יועץ הלשון שלנו. ועדת הלשון בכללותה נטתה, שלא להישמע לקשיים המתעוררים אצל החברות המפרסמות.

דעתי היא, שע"י פרסומת מוקפדת מרגילים את האוזן לביטוי נכון. הצרפתים למשל, מבטאים ברוח הנגינה שלהם, ואינם מתחשבים בנגינה נכרית.

עכשיו באנו לעניין התעלמות הרדיו מעניינים של הנחלת הלשון. היה ברדיו מדור לשון, אשר נמשך זמן רב. משום מה הוא נפסק. הערתי את תשומת לב הנוגעים בדבר. החלטנו לזמן ישיבה מיוחדת בראשות מנכ"ל הרדיו, חגי פינסקר. קיבלנו הצעה ממר ראובן מירקין לתכנית של מדור כזה, מדור מיוחד ללשון העברית שיהיה רענן ומתסיס יותר מן המדור שהיה לפניו.

הצעה זו התקבלה.

הורכבה ועדה מיוחדת שתכין את החומר, תערוך אותו ותיתן דוגמה למדור כזה. בוועדה זו חברים: חגי פינסקר, ארי אבנר, אורי סלע ואבא בנדויד. לכשתתכנס הוועדה יש סיכויים להנהיג את המדור ברדיו; כשם שאני מקווה שייכנס "רגע של עברית" לטלוויזיה.

השאלה המרכזית, כפי שכבר צוין, היא לא העברית בשידורי ישראל, אלא העברית בזמננו ובמדינתנו - והדברים קשורים זה בזה.

הא' בנדויד: לפני 13 שנה, אחרי ארבעה חודשים של עבודה ברדיו, עמדתי כאן ונתתי דו"ח ראשון על מצב הלשון בשידורים. (רשום בזיכרונות האקדמיה כרך י-יא 168-174). בתחילה היה הניסיון הזה אמור להימשך שנה-שנתיים, והנה ארכו השנים ונעשו שלוש עשרה. מאז נשתנו הרבה דברים בלשון השידורים, לטובה וגם לרעה. אבל שלא ככהגדה של פסח, שמתחילים בגנות ומסיימים בשבח, אתחיל בשבח. באותו דו"ח ראשון סיפרתי, שהצעתי לפני הנהלת הרדיו תכנית פעולה בת עשרה סעיפים והנהלה הסכימה כמעט עם כולם, ולמרבח הפלא לא מעט דברים נתגשמו בשעתם. עברו שנתיים, ובדו"ח השני שלי כאן כבר יכולתי לספר על הישגים, כגון: דרישות המבטא הוגדרו בבירור ונעשו חובה על כל קריין מקצועי; הפרסומת המסחרית המוקלטת - נבדקת בקפדנות, וכן עד היום הזה, והיא כמעט נקייה משיבושים; גם השידורים לילדים ולנוער רובם נבדקים (זיכרונות כרך יג 19). וכן עד היום הזה; ולניסוח החדשות, גם הן - עם כל הפגמים - עדיין לשונן מתוקנת למדי - לעומת לשונם של עיתונאים בעיתוניהם ובספריהם.

אלא שהדבר האחרון הזה לא על נקלה הושג. לא קל לשנות הרגלי ניסוח מלועזים השורצים בכל מקום. הרי דוגמה שנודמנה לי היום. כידוע השתלטה עלינו שפת הספורט המתורגמת מאנגלית: בתחרות (השחייה, השחמט וכו') פלוגי "מוליך", או "מוביל". זה שנים אני משתדל להחדיר 6-7 תחליפים לתרגום הכושל הזה (וגם ב"מדריך הלשון לרדיו ולטלוויזיה", עמ' 172). והנה בתיאור מירוף הבחירות לנשיא

ארה"ב היה שוב צורך דחוף לנסח את הפרשי האחוזים שבין שני המועמדים, ואנשי החדשות כדרכם דבקים באותו תרגום: קארטר "מוביל על פני" פורד בשני אחוזים, או: "מוביל לעומת" פורד, ועוד חיקויי לעז למיניהם. והלוא במקורותינו יש לך דרכי דיבור פשוטים: כל הקודם את חבירו לתוך ארבע אמות, זכה (יומא ב, א); קדמו אחר (בכורות ב, ט), שמא יקדמנו אחר, כבר קדמך משה רבך, וכיר"ב. ולפי דרכנו, החילוף קדם את-/קדם ל-במשנה, בדרך כלל, אינו אלא על פי הידוע לעומת כינוי הקניין: כל התדיר מחבירו קודם את חבירו, וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו: פר משיח קודם לפר העדה..., האיש קודם לאישה... כוהן קודם לזו וכי (הוריות ג, ו-ח). אבל בזמננו הורגלו לייחד את "מי קודם למי ומה קודם למה" - לקדימה של חשיבות בלבד, ואילו הצירוף המועיל והנחוץ לקדימה של זמן - קדם את - הונח ונשתכח. אמרתי בלבי, זו השעה להחיותו. תליתי אפוא פתק במערכת החדשות וביקשתי שלא לשכוח את הניסוח החשוב ביותר במערכת הבהירות: קארטר קודם את פורד בשלושה אחוזים, או מפגר אחריו בכך וכך. (כמובן בלי הזכרת "מקורות", חס ושלום). והנה לפני צאתי לישיבתנו כאן אני מוצא בתא שלי תגובה מאחד העורכים הוותיקים וזה לשונה:

לאבא בנדיד שלום,

היות ואינני מכיר את המקור התלמודי, המשנאי או המקראי לביטוי "קודם את...", אינני יכול להשלים בלי נד עפעף עם ההוראה שלך, שצריך להשתמש בו. חוששני שאפילו הייתי מכיר את המקור, לא הייתי הולך נגד זרם הלשון במטבעות המקובלים בעיניי זה. אינני יכול לתאר לעצמי ידיעה על בית ספר, שבה נאמר, כי אחרי בחינה "יוסי קודם את רחל בציונים", או בתחרות מפרשיות לומר "ברנשטיין וקוקשוילי בהולנדי המעופף קודמים את איציק ואחמד במפרשית ארבע מאות ועשרים".

ברצינות: אי אפשר לעשות צחוק מעצמנו, גם אם טהרת הלשון מכתובה זאת.

זוהי אפוא התגובה הטיפוסית לתיקון "נורמאטיבי", המבקש לשנות מן ה"מטבעות המקובלים" (והמלועזים!) ו"נגד זרם הלשון". זכורני לפני 13 שנה לא העלו אנשי הרדיו על דעתם, שבעברית אפשר לומר: מחמת הגשמים, ולא דווקא "כתוצאה מן הגשמים; או: להיוועד לשיחה, ולא דווקא "להיפגש" - כאילו תמיד במקרה (זוכר אני את תמיחתם: מה פתאום "להיוועד"?); ושדיי לומר: מרצונו, ולא מרצונו "הטוב"; את הנוסח: כולם או מקצתם התקשו לעכל. לא! אלא תמיד: "חלקם" (כלומר, חלק מהם. היום כבר אפשר למצוא "מקצתם" גם בעיתונים); וחס ושלום לא: העולם שאנו חיים בו, אלא כמטבע שטבע הבימאי יוסף מילוא בתרגומו: העולם "בו אנו חיים"; וכמובן לא מיום שחרב בית המקדש, אלא מיום בו חרב בית המקדש; ולעולם "ערך" ביקור ולא ביקר; ולעולם "מנהלים" משא ומתן, אבל נושאים ונותנים? מה פתאום? ובכל הקשר "מאוחר יותר" או "במועד מאוחר יותר" - ולא בפשטות אחרי כן או אחר כך, - מזה נרתעו (: "פשוט מדי...") ו"לא מדיק"!); קשה היה לשכנע שבעברית אפשר לומר: מיד, ולא "מיידית"; ויש ילדים בני 10, ולא בהכרח "גילאי" 10; ושבעברית מספקים את הצורך ולא "עונים" על הצורך; ולא "אלה" מן התלמידים ש-, אלא בפשטות: תלמידים ש- ועוד המוני תרגומים כאלה. ודומני שהצלחנו להיפטר מהם. ומלבד זה כל מיני צעצועי לשון מסוג "על מנת", "במגמה ל-", תוך כדי הנסיעה, והכוונה: בשעת הנסיעה); "באם", "בכדי" "הרי ש" (דמו בנפשכם: כל המרבה הרי "שזה" משוכח...), "מאשר" (כגון: יותר "מאשר" אשתקד, והכוונה: יותר מאשתקד) - ועוד מלים טפיליות, פיטומי לשון ולהג אין קץ - דומה עליי שגם הפטפט מן הסוג הזה צומצם במידה ניכרת. התיקונים האלה מתחום הניסוח, מספרם כארבע מאות, כמעט כולם רשומים על ספר

("המדריך"). וכשאנו קוראים היום טקסט של חדשות מלפני שלוש עשרה שנה ורואים אותו היום מנוקה במקצת מן הקש והגבב הזה, ותחת זאת כבר מאות דרכי ניסוח עברי שנגאלו מן השכחה ומן השיטפון האלים של הלעז, אפשר לומר שהושג משהו. ואשר לשיבושי צורות ודקדוק, הלא רובם ככולם אינם אלא הבעיה האחת: איך לקרוא עברית בלי ניקוד. זה ראש כל הבעיות. לכאורה דבר פשוט, אבל קריאה מדויקת בלי ניקוד בדור הזה אינה דבר פשוט, אלא מלאכה של ניחוש ופענוח. ואת היכולת הזאת - לקרוא בלי ניקוד - אין בוגר תיכון מביא מבית ספרו ועלינו ללמדו שייטיב לקרוא יותר ממוריו, ואף יותר ממורהו לספרות. כי מורה עברי בזמן הזה חדל להיות דוגמה לידיעת הלשון. ובסך הכול, אם אין קריין שכזה שוגה יותר מפעם או פעמיים בשבוע - גם זו לטובה.

וזאת לזכור: שוב אין זה אותו רדיו מלפני 13 שנה שהיו בו 8 קריינים. היום מספר הקריינים ארבעים! עורכי חדשות שבעה עשרה, כתבי יומן כחמישים, כלומר כמאה ועשרה מגידי חדשות. מלבד חבורות של כתבי ספורט, עשרות עורכי תוכניות מלל למיניהם, ועוד עשרות בטלויזיה - בס"ה יותר ממאתיים איש המאכילים את המדינה הזאת מן העברית שלהם למן שש בבוקר עד אחת בלילה - ובשלושה גלים מקבילים, א ב ג. (וגלי צה"ל גם בלילה). איך אפשר לטפל בכל הנהר העצום הזה של מלל עברי? באמת אי אפשר. זכורני, שלפני שלוש עשרה שנה שאלה כאן הגברת א' גרבל ז"ל: "בניח שיש כך וכך קריינים ועוד כמה עורכים. הלא בבתי הספר עומד המורה בפני ארבעים איש ומלמדם, ובמידת מה הוא מצליח. למה נדרוש פחות מזה מאנשים הקובעים את שפת השידור?" (זיכרונות י-יא 172) השאלה נכונה, והתשובה פשוטה: ארבעים איש בכיתה - אין קושי. גם אילו היו כל המאתיים האלה בכיתה אחת לא היה קושי. אבל המאתיים האלה מפורזים ומפורדים בעשרות חדרים ובניינים בעיר, ובכל המדינה, ובכל היבשות. זה משדר מקרית שמונה, זה מאילת, וזה מקופנהאגן; מחציתם מירושלים, כשליש מתל-אביב וכו'. אלה במשמרת ראשונה ואלה במשמרת שנייה. לעולם אי אפשר לאסוף מהם אפילו מניין אחד לצורך לימוד והדרכה שיטתית. גם אם יתווספו עוד חמישה יועצי לשון, לא יוכלו למשימה הזאת.

לפיכך זה כבר חדלתי לבקש עזרה, ולא הייתה דרך אלא לחבר כמין קיצור שולחן ערוך (מדריך לשון לרדיו ולטלויזיה, ארבע מאות עמודים), ולדרוש מן העובדים להשתמש בו. גם מועמדים חדשים אנו מדריכים לפיו, מאמנים לפיו, ובוחנים לפיו. דבר זה מסייע אותנו לא מעט. והייתה עוד סיבה שגרמה לחבר את המדריך הזה: חיפשנו ספרי לימוד לעובדי הרדיו ולא מצאנו. הספר "ודייק", או ספרו של פרץ "עברית כהלכה", לא סיפקו את הצורך, אפעלפי שלא ידענו מדוע. רק זה מקרוב עלה על דעתי להשוות את החומר ש"בעברית כהלכה" של פרץ עם החומר שב"מדריך", והנה מתוך ארבע מאות הערות-ניסוח שב"מדריך" - רק עשרים ותשע מצויות גם אצל פרץ. יש אפוא שלוש מאות ושבעים ענייני לשון דרושים מאוד לעבודתנו, שלא מצאנו לא אצל פרץ ולא בספרים אחרים. לא היה אפוא מנוס מלהכין את המדריך הטלגרפי הזה, ולפי שעה הוא משמש אותנו כל זמן שאין אחר. וכאמור, מעתה עובד השידור יודע מה נדרש ממנו. ניסחנו נורמה לצרכינו, וגם זה משהו.

עד כאן ההישגים, צנועים למדי, אבל לא מבטלים. ועתה חובה לספר גם את הכישלונות. זה אחת עשרה שנה לא דיווחתי כאן, ויש מה לספר. רבותי, זה שמונה-תשע שנים שהתחילו הדברים להשתנות - ולא לטובה. ועד כדי כך, ששוב אין טעם לשאוף להישגים חדשים, אלא דינו לשמור על הקיים. וכמה סיבות לשינוי הזה:

א) אחרי מלחמת ששת הימים הודח המנהל הקודם חנוך גבתון ז"ל, והבאים אחריו אינם מקבלים עליהם מה שהונהג לפנייהם. מנהל-מנהל והסתייגויותיו. זה - אינו מסכים למבטא הנדרש, רק לדרישות הדקדוק, וזה - אינו מסכים לעברית "של שבת", וכיו"ב. בקיצור, אינם מאמינים בנחיצותן של ההקפדות שמצאו לפנייהם במוסד ואינם חפצים בהן.

ב) הוקם מוסד חדש, הלוא הוא הטלוויזיה, והובאו אליה עשרות שדרנים חדשים (וגם אל הרדיו, כמובן), והכול בחיפזון ובלתי הכנה מספקת בלשון. יתירה מזו, מקימי הטלוויזיה סירבו מלכתחילה לקבל עליהם כמה הקפדות ששלטו ברדיו, ומסרבים עד היום הזה. וכך נוצרו שתי רמות בלשון, אחת של הרדיו ואחת של הטלוויזיה. חברתנו לעבודה באקדמיה, רות אלמגור, נאבקה שם על עברית מתוקנת, ובכל כוחה, בהדרכה שקדנית, בכישרון ובמסירות, והכול בדרכי נועם ובחן אישי, ולולא היא, הייתה הלשון שם כעיר פרוצה אין חומה. אבל לצאת בעיקבות הרדיו לכל דבר - אין אנשי הטלוויזיה רוצים בשום פנים. כי החזות הטלוויזיונית של השדרן חשובה בעיניהם מאוד, ופעמים היא שקולה כנגד פגמים אחרים, גם כנגד פגמי לשון.

ג) הגידול וההתרחבות של גלי צה"ל מבליטים את בדידותנו בעיני הבריות. מגמתם הנחרצת נגד "עברית של שבת" מצליחה לשים אותנו במוזיאון. כבר נטבע מטבע, שהם מדברים בלשון בני אדם ואצלנו עושים "קריינות". יש כל הזמן חתירה להעביר אלינו את תרבות הדיבור ואת תרבות הלשון של גלי צה"ל, והדברים ידועים. זה כמה שנים קרייני רדיו מכונים דינזואורים, או יצורים נתונים בשמורת טבע. העברית של הרדיו נקראת העברית של ה"שמורה".

ד) וגרוע מזה, נעשינו מבודדים במדינה גם מצד אחר, ואין לנו שותפים לדרכנו בלשון, לא במשרד החינוך ולא באוניברסיטאות ולא בעיתונות. במלים פשוטות: אין הנורמה הזאת נלמדת בישראל בשום מקום, חוץ מברדיו. בכל שלוש עשרה השנים ניסינו לפרוץ את חומת הבדידות הזאת ולא עלה בידנו. ואספר לכם כמה דוגמות: באותם עשרת הסעיפים, שהצענו - משה חובב ואני - להנהלה לפני 13 שנה, היה רעיון אחד (זיכרונות י-יא 169-170 סעיף ד): "ליוזם פעולה - בשיתוף משרד החינוך - לגילוי נערים קריינים טובים בכת-הספר התיכונים בירושלים, לאמנם ולהכשירם בשביל תכניות הרדיו לנוער. הוחלט להכריז על פרסים למצטיינים בקריאה מבין תלמידי הכיתות הגבוהות. "קול ישראל" יעניק פרס אחד, ויוצע למשרד החינוך ולאקדמיה לתת עוד פרסים". הצענו לשגר את טובי הקריינים אל בתי הספר, לנהל שם התחרויות בקריאה יפה ומדויקת המצטיינת בתרבות הדיבור, וגם לארגן בכוחנו התחרות מקומית וארצית; ביקשנו לקבץ את שומרי מסורת המבטא שבקרוב הילדים מעדות המזרח, לזקוף את קומתם בכיתות, לעשות את ידיעת הלשון למקור של כבוד (כן, גם כבוד שבטי, עדתי!) - ולהכין גם לרדיו עתודה של קריינים ושקנים יודעי לשון ומבטא. ומה הייתה תגובת משרד החינוך? אחרי חודשים רבים של ישיבות ודחיות שיגרו אלינו סוף סוף מפקח אחד, והוא הגיש לנו תכנית משלו, אחרת לגמרי, ומתוכה היה ברור דבר אחד: לאנשי הרדיו לא תינתן דריסת רגל לבתי הספר לארגן התחרויות ולחלוק פרסים. הם יעשו הכול בעצמם. יפה. התחילו את המבצע, מה שנקרא "משימת הלשון", עסקו בו שש-שבע שנים וישיבות אין קץ, הוקמה מערכת של תשעה אנשים - עד שנולדו בשעה טובה שני תקליטים קטנים שמם "מבטא תקין". מה עושים בהם כיום בכת-הספר בכל המדינה - אינני יודע. כך נגמר ניסיוננו הראשון.

פעם שנייה ניסינו שוב לשתף את בתי-הספר, והפעם כשידורינו היומיים "רגע של עברית". הוצע שבכל בוקר יוקצו בבתי הספר 5 דקות לתיקון הלשון שישודר באותו בוקר. הוצע לתאם את השידורים עמם, למסור להם את הטקסט מראש, לפרסם למורים עלון שבועי ובו הסברים ושאלות ותשובות לאותו "רגע" שישודר - וכך קיוונו שנוכל להפיץ דעת-לשון ותיקוני-פגמים בבתי-הספר, ולהפעיל את המורים ואת התלמידים. השר השיב לי שהוא מחשיב את הדבר והוא שמח על נכונותנו. שוב חליפת מכתבים - ולבסוף התשובה האופיינית שחזיתה מראש, לאמר: "קיימים במשרדנו פרויקטים שונים לשיפור הלשון, כגון במרכז לתכניות לימודים (ספרי לימוד מגוונים) והמחלקה להכשרת מורים (המפרסמת בקביעות "דפים" לענייני לשון)... קשה לתאם בין התכניות רגע של עברית ובין הפעולות והתכניות השונות לשיפור הלשון, המברצעות על ידי משרדנו". נקודה. ומה הן אותן תכניות? כגון החוברות:

"משרד החינוך והתרבות האגף להכשרת עובדי הוראה ולהשתלמותם, המחלקה להכשרת עובדי הוראה; משימת הלשון, ניסיון להחיל את "משטר הלשון" על מוסדות החינוך - תשל"ד".

מה עשו בהן ומה הושג בהן - אינני יודע. אינני בא לזלזל בהן, רק חבל שהכלי האדיר של הרדיו היה שוב כלי שאין חפץ בו.

ועוד ניסיון שלישי ואחרון. זה שלוש עשרה שנה אני שואל וחוזר ושואל את משרד החינוך: הנה דוגמה משירות השידור, שראה צורך להחזיק יועץ לשון ולשלם לו משכורת. מדוע אין גם משרד החינוך מְמַנָּה לו יועץ בעל מקצוע לפקח על לימוד הלשון ועל הדרכת מורי הלשון בארץ? על כך ענו לי: אין תִּקּוּן. (בְּלִבִּי חשבת, אילו היה גם שם יועץ, היינו יכולים לשתף פעולה לתקנת הלשון ובהפצת דעת לשון). התעקשתי אפוא וְשִׁאלְתִּי שוב: ומדוע אין תקן? והתשובה, (וחשוב שנדע זאת), מפני שלמוד הלשון אין לו מעמד רשמי בפני עצמו, אלא הוא מצורף עם ספרות (שוב, בחיקוי ארצות המערב). ואם פלוני מורה לספרות - באמת איש ספרות ובמקרה לא איש לשון, אז אוי ללשון באותה כיתה. כן, על לימוד הלשון במדינה אין פיקוח מקצועי ואין יד מכוונת של בלשן ותיק ומנוסה - מפני שאין תקן. בתקציב החינוך שלושה מיליארדים וחצי לירות, ולמפקח ארצי על לימוד הלשון אין תקן. אבל לא אלמן ישראל. אשתקד נתבשרתי באחת הוועדות שהייתי חבר בה, שייתכן שבעוד שנה יהיה תקן לאיש לשון בחצי משרה. מה היה בסופו של אותו חצי תקן, ואם נמצא חצי בלשן לחצי המשרה - אינני יודע.

זה לי כשתים עשרה שנה שאני בוחן ברדיו עשרות מבוגרי התיכון בכל שנה ושנה המבקשים להתקבל לקריינות או לעריכת החדשות. הם נשאלים שאלות בביטויים מסוג:

"מודה במקצת הטענה", או, "מודה בחלק מן הטענה" - מה הניסוח במקורו?

"חוק ולא יעבור", או "חוק בל יעבור"? - מה זכור לך מן המסורת?

ועוד כיו"ב (ר' בזיכרונות האקדמיה יג 19). והתשובה בדרך כלל: מודה בחלק מן הטענה; חוק בל יעבור, וכו'. מאה שאלות כאלה חושפות מיד מה שורשיו של משכיל עברי בספרותו ובתרבותו. (גם שתי שנות אוניברסיטה נדרשות מן המועמדים!) לפני עשר שנים לא קיבלנו מועמד שציונו פחות מ-75%. הקו האדום היה שבעים או שישים ושמונה. היום עובדים אצלנו עורכי חדשות בציון של חמישים או ארבעים

ותשע. את הירידה הזאת בידיעת הלשון משנה לשנה אני רואה בחוש. וכששאלתי באחת מישיבותינו את אנשי משרד החינוך: ראו גידולים שגידלתם! – השיבו: מה אתם רוצים מאתנו? אולי תיישבו תחילה את ויכוחי הלשון שבין הבלשנים שלכם? הארכתי בתיאור הזה, כדי להראות כמה אנו מבודדים ממערכת החינוך. אם אין המדינה מגדלת לנו יודעי לשון, מה תוחלת לעבודתנו ברדיו ולמאמצים על אי בודד?

ה) ולא פחות קשה הבידוד האחר, והוא הבידוד מן העיתונות ומן האוניברסיטאות הנה לדוגמה ריאיינו את אחד מאנשי הרדיו באחד העיתונים הנפוצים ביותר. הוא נתבקש להשיב את תשובותיו בכתב והן מתפרסמות באותו עיתון. וראה זה פלא. במקום שהאיש כותב "מפני ש", העיתון מתקן – ונחשו איך? – "מאחר ו"! איש הרדיו הורגל לכתוב: "עם זה" וכו'. והעיתון מתקן: "אבל יחד עם זאת". איש הרדיו מורגל לכתוב "להציג ראיות לפני בית המשפט", "להביא לפני השופט בקשה", והעיתון מתקן: "בפני" בית המשפט. "מוחזק חשוד" – מתקנים: מוחזק "כחשוד". האיש כותב "הכלל הידוע שלפיו אדם נחשב זכאי" – עד שהוכחה אשמתו; והעיתון מתקן: הכלל הידוע "לפיו" "נחשב אדם" "זכאי" – עד "שלא" הוכחה אשמתו. ועוד כיו"ב. ואני שואל בנפשי: באיזה בית-ספר למד אותו עיתונאי לתקן כך את העברית של אנשי הרדיו?

ו) אם יש את נפשכם לדעת זאת, שמעו עוד דוגמה ותדעו. כידוע, זה שנים יש מחסור חמור בעורכי לשון בהוצאות הספרים למיניהן. כמה מאות ספרים חדשים יוצאים בכל שנה – ועורך לשוני אין. יש הוצאה אחת מכובדת הזועקת בכל כוחה: הבו לנו עורך, "ואם אין מתה אנכי". והנה נזדמן לאחד מאנשינו ברדיו לתרגם ספר מדעי בשביל הוצאה אוניברסיטאית חשובה. טבעי הדבר שצריך גם ביקורת של עורך לדון, ובאין עורכי לשון, מזמינים בוגר לשון מן האוניברסיטה, מנסה בעריכה לשונית. והנה תיקוניו טיפוסיים מאוד. במקומות שאיש הרדיו כותב משפטים מסוג: על שלושה דברים העולם עומד – מתקנים: "עומד העולם"; משפטים מסוג בראשית ברא אלהים – מתקנים: בראשית אלהים ברא: פתיחות מסוג: כשיצאו ישראל ממצרים – מה תקנתו? כשישראל יצאו ממצרים; שכן הוא מקרא מפורש בפזמונו של נתן זך: "כשאלהים אמר: יהי אור", סדר מלים אנגלי למופת.

ה"תיקונים" האלה, כמוכּוּן, אֵינֶם מקרה. זוהי תורה שהתבצרה יפה גם באוניברסיטאות: תורת הרגיסטרים (המשלבים), שמלמדת את הסטודנטים איך להבדיל בין החומרות הנורמאטיביות של הרדיו לבין שאר סוגי העברית הקולחת והטבעית שבחיי יום יום – ושבעיתונות, שלשונה נקראת כמדומני עברית "בינונית", או עס"ח: "עברית ספרותית חדשה" (המונח של הפרופסור ח' רבין) ושאר מיני שמות יפים על פי התיאוריות המיובאות. את התורות האלה מרכיצים כמוכּוּן גם בחוגים החדשים לתרגום וכיו"ב. וכשאנו ממליצים לאיש רדיו שילך לאוניברסיטאות שלנו להשתלם בלשון (וכמוכּוּן במענק-לימודים מאת הרדיו), הוא חוזר משם ומספר במפח נפש: "אינני יודע מדוע מלמדים אותי שם לחקור כל סוגי עברית, רק לא את העברית התקנית והנורמאטיבית; יש שם חוג למתרגמים, ואין בית ספר לעורכי לשון תקנית". כידוע, מעין הדבר הזה לימד שם חברנו באקדמיה מר אמציה פורת (ולא לימוד חובה!) – וגם זה כמדומני נתבטל. בקיצור, הנורמה שברדיו, כאמור, מבודדת גם מן האוניברסיטאות.